

ויהי נעם ה' אלהינו עלינו

וַיִּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהָיָה עֹשׂוֹ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' כִּן עָשׂוֹ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה: (שמות לט מג).¹

וַיְהִי נֶעֱמַ אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ: (תהלים סוף פרק צ).²

תוספתא מנחות (צוקרמאנדל) פרק ז הלכה ח – תשרה שכינה על מעשה ידיכם

דבר אחר: "וירא משה את המלאכה והנה עשו אותה ויברך אותם משה" - מה היה ברכה שברכך? אומר להם: תשרה שכינה על מעשה ידיכם.³ ר' מאיר אומר: כך ברכך: "ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים" (דברים א יא)⁴ - אמר להם: כשם שנתעסקתם במלאכת משכן ושרת שכינה על מעשה ידיכם, כך תזכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכינה על מעשה ידיכם. והן אומרים: "ויהי נעם יי אלהינו עלינו וגו'".⁵

ספרי במדבר פיסקא קמג – הברכה במלאכה

אמר רבי שמעון: אף על פי שנגמרו כלים שלא בזמנם, אין מחנכים אותם אלא בזמנם. ובמלאכתן מה הוא אומר? "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אותם משה" (שמות לט מג). מה ברכה ברכם? אמר להם: יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. והם אומרים: "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו" (תהלים צ יז). ואע"פ שאין כתוב בתורה מפורש בכתובים שנאמר: "יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם" (תהלים צ טז).⁶

ספרא שמיני פרשה א ד"ה ויהי ביום – כיום שנבראו בו שמים וארץ

מה תלמוד לומר "ויהי"? מלמד שהיתה שמחה לפניו ביום שנבראו בו שמים וארץ. במעשה בראשית הוא אומר: "ויהי ערב ויהי בוקר" וכאן הוא אומר: "ויהי". וכיון שכלו ישראל את מלאכת המשכן, בא משה וברכם, שנאמר: "וירא משה את כל המלאכה ... ויברך אותם משה" (שמות לט מג). מה ברכה ברכך? אמר

¹ מעמד הקמת המשכן וחונכותו מתוארים גם בספר במדבר פרקים ז-ח ואף זכה שם לכותרת "חונכות המשכן", "זאת חונכות", ונקרא בסדר התפילה בימי תחילת חודש ניסן; ונקשר מאוחר יותר אף לחג החנוכה ההיסטורי (בקריאת קרבנות הנשיאים). בפרשתנו, פרקים לט-מ, המסיימים את הפרשה ואת ספר שמות כולו, מתוארת השלמת המלאכה, הבאת כל מרכיבי המשכן אל משה ומשיחתם, והקמת המשכן עד שהענן מכסה את המשכן (ומשה, מקים המשכן לא יכול לבוא אליו, דברינו [הקריאה למשה](#) בפרשת ויקרא). עוד "תוספת קטנה" יש בפרשתנו, שאיננה בתיאור המקביל בספר במדבר, והיא, הברכה שמה את העם, בפרט את העושים במלאכה: "ויברך אותם משה" - סתם המקרא ולא פירש מה טיבה של ברכה זו אשר אולי גם מצטרפת לברכות אחרות "אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל". ומה שסתם המקרא, פותח ומפתח המדרש.

² לפי אחת השיטות שנראה להלן, הברכה שברך משה את עושי המלאכה היא פסוק זה מספר תהלים. הפסוק מסיים את פרק צ בתהלים (אשר נפתח במילים: "תפילה למשה איש האלהים") ומיד אחריו מופיע הפסוק הפותח את פרק צא: "ישב בְּסֵתֶר עֲלִיּוֹן בְּצֶל שְׁדֵי יְתְלוֹנָן". סמיכות שני פסוקים אלה (החלוקה לפרקים היא כידוע הרבה יותר מאוחרת ואיננה "הודית"), ודאי שלא נעלמה מעיני הדרשן והיא שנתנה, ללא ספק, את האסמכתא לדרוש את הפסוק "ויהי נעם" בהקשר של סיום מלאכת המשכן, כפי שעוד נראה.

³ על מעשה ידיכם. על מה שעשייתם. על המשכן וכליו שהשלמתם. שעשייתכם תמלא את ייעודה ותשרה במשכן השכינה.

⁴ מה הקשר של ברכה זו לחונכות או עשיית המשכן? ראה בספרא להלן והערתנו שם.

⁵ ראה סדר עולם רבה פרק ו בפירוט סדר האירועים: "ירד ב' בתשרי והוא היה יום הכיפורים, ובישרם שנתרצה לפני המקום, שנאמר: וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו (שמות לד ט). לפיכך נתקיים יום חוק וזכרון לדורות, שנאמר: והיתה זאת לכם לחוקת עולם (ויקרא טז לד), ויהי ברכת משה וגו', וישבו אליו וגו', ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום וגו' (שמות לד), מה צום, צום לעשות את המשכן. התחילו לעסוק במלאכת המשכן, ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וגו' (שם לה כא). וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אתם משה (שם לט מג). מה ברכה ברכם? אמר להם: יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. והם אמרו: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו וגו' (תהלים צ יז). רבי מאיר אומר: לא כן אמר להם, אלא: ה' אלהי אבותיכם יסף עליכם וגו' (דברים א יא). אמר להם: אשריכם ישראל שזכיתם לעבודת המשכן, וכשם שזכיתם לכך, כך תזכו שינתן לכם בית הבחירה ותשרה שכינה בתוכם, שנאמר: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח). ליום כיפור יש איפוא פן נוסף שאנחנו לא כ"כ מדגישים בתפילותינו. ראה דברינו [יום מתן לוחות שניים](#) ביום הכיפורים.

⁶ מעשה ידינו כוננה עלינו – במשכן, ומעשה ידינו כוננהו – במקדש לעתיד לבוא. ומכאן גם הקשר הברור לשירת הים (שמות טו ז), שם מדובר במקדש הקבע בארץ ישראל: "תִּבְאֵמוּ וְתִסְעֵמוּ בְּהַר נְחֹלֶתְךָ מִכֹּחַ לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה' מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כּוֹנְנֵנוּ יְדִיד". באים בני ישראל ואומרים לקב"ה (או למשה): אתה אומר שהקב"ה יכונן את בית המקדש, אבל כשם שידינו שלנו כוננו את המשכן ("מעשה ידינו כוננה עלינו"), כך נזכה גם להשתתף בכינון בית המקדש, משכן הקבע בארץ ישראל ("ומעשה ידינו כוננהו"). ועל זה מסיים המדרש ואומר שדבר זה, שבני ישראל אכן יזכו לשנות את "כוננו ידך" ל"מעשה ידינו כוננהו", אינו בתורה, אך מפורש בכתובים, אם נלך בסוף פרק צא בתהלים עוד פסוק אחד אחורה, נמצא לפני הפסוק: "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו", את הפסוק: "יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם". כך נראה לנו לדרוש מדרש זה.

⁷ הזכרנו ואף השוונו את תיאור הקמת המשכן שבסוף ספר שמות עם זה שבספר במדבר, סוף פרשת נשא, אבל יש גם לספר ויקרא מה לומר בנושא זה: "ויהי ביום השמיני", הוא היום השמיני למילואים, א' בניסן, לאחר שבעת ימי המילואים (ראה רש"י ראש פרשת שמיני). והשווה "ויהי" זה מול "ויהי ביום פלות משה להקים את המשכן וכו'" (במדבר ז א).

להם: תשרה השכינה במעשה ידיכם.⁸ רבי מאיר אומר: כך ברכן: "ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים" (דברים א יא)⁹. והם אמרו לו: "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו" (תהלים צ יז).¹⁰ ועל אותה שעה הוא אומר: "צאינה וראינה בנות ציון" - בניס המצויינים. "במלך שלמה" - במלך שהשלים שלו. "בעטרה שעטרה לו אמו" - זה אהל מועד שמצוייר בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש ... "ביום חתונתו" - ביום ששרתה שכינה בבית. "וביום שמחת לבו" - ביום שירדה אש חדשה ממרום וליחכה על המזבח את העולה ואת החלבים.¹¹

במדבר רבה פרשה יב – משה שנתן נפשו הוא המברך בלשון "עלינו"

וכן אתה מוצא במשה, שנתן נפשו על שלושה דברים, ונקראו על שמו. ואלו הם: דינים, תורה ומשכן. ... המשכן מנין? שכן אתה מוצא, שהיה משה מחזר על האומנים בכל יום ובכל שעה ללמדם כיצד יעשו את המלאכה, שלא יטעו בה, לפי שאמר לו הקב"ה: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר" (שמות כה מ).¹² ולכך כתוב על כל דבר ודבר: "כאשר צוה ה' את משה" - שלא היה זז מעל גביהם. וכן הוא אומר: "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה, כאשר צוה ה' כן עשו. ויברך אותם משה" (שם לט מג). מה ברכה ברכם? אמר: "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו" (תהלים צ יז). אמר להם: תשרה השכינה במעשה ידיכם.¹³

מדרש תהלים (בובר) מזמור צ – ייחול להורדת השכינה

[יט] ויהי נעם ה' עלינו. אמר ר' הונא: נפשי מן דכלתא ועיינא מן קרחתא.¹⁴ אמרו לו: נתת תורתך לנו, וכבודך בעליונים? אתמהא! היכן שנתתה תורתך - תן כבודך. הוי: "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו". אמר להם הקב"ה:

⁸ התוספתא לעיל היא המקור היחיד ללשון "על מעשה ידיכם" (וכן הוא בפסיקתא זוטרתא (לקח) טוב בפרשת שמיני, אך נראה שהוא פשוט ציטוט של התוספתא). בכל שאר המקורות הנוסח הוא: "במעשה ידיכם", לשון שלכאורה מתאימה יותר לתחילת עבודת המשכן, לא לסיומה, כמו שמברכים מישהו שיצליח בעשיית דבר מה. אך נראה ששני הלשונות אחד הם וגם כאן "במעשה ידיכם" הכוונה היא מכאן ולהבא, היינו, שהעשייה תמלא את ייעודה. ההבדל איננו בין "על" ו"ב", אלא האם "מעשה" הוא שם הפועל, או שם עצם – הפעולה או התוצר. לפי זה, צריך להבין שגם תשובת בני ישראל, הברכה שברכו את עצמם: "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו ... ומעשה ידינו כוננהו" פירושו שמה שעשינו יהיה מכוון ויזכה לנועם ה'. לא מה שנעשה, אלא מה שנעשה, מה שכבר עשינו. לא בעזרת השם כמשאלה לפני העשייה, אלא ה' יהיה בעזרה, לאחר השלמת העשייה. עזרה למה? לכך שהעשייה – המעשה שנעשה – ישרת את ייעודו.

⁹ מה ברכה היא זו לעניין זה? מה הקשר של ברכה זו לחנוכת או עשיית המשכן? אפשר שרבי מאיר מעדיף ברכות של משה שנאמרו בפירוש במקרא ולא פסוקים מהכתובים. ראה פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) נספחים א - וזאת הברכה אשר מונה את ארבעה המקומות במקרא בהם משה ברך את עם ישראל: "ואלו הן ארבע ברכות שבירך משה לישראל: ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם (דברים א יא). ויבוא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם (ויקרא ט כג). וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אותם משה (שמות לט מג). מה ברכה ברכן? אמר להם: יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. הדא הוא דכתיב: ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו' (תהלים צ יז). והדין: וזאת הברכה (דברים לג א)". בברכות של המשכן, בספר שמות ובספר ויקרא לא פורש במקרא מה ברך משה. רק בספר דברים, בתחילתו ובסופו. הברכה שבסופו, ברכת השבטים בזאת הברכה, איננה שייכת לעניין. נשארה לנו הברכה של תחילת ספר דברים: "ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים". ראה דברים רבה על הפסוק.

¹⁰ כאן וגם במדרש ספרי לעיל, בני ישראל הם שאומרים: "ויהיה נעם ה' אלהינו עלינו וכו'", בדיאלוג עם משה. משה מברך והם עונים, והרבה במדרשים על כוחו של העונה המתברך (או העם הנוכח כמו במקדש). ועל כך ממשיך המדרש וקושר לעם את כתר ה"בנים המצויינים". אבל במדרשים הבאים, משה הוא שאמר "ויהי נעם".

¹¹ הרי לנו בצורה עוד יותר חזקה הקשר למקדש שלמה – "מעשה ידינו כוננהו". ראה טקס חנוכת הבית של שלמה, מלכים א פרק ח והשווה עם חנוכת המשכן של משה בספרים שמות ובמדבר. שלמה נושא נאום ארוך ונמלץ. משה מברך בקצרה וגם לא ברור מהמקרא מה ברך, ורק המדרש מגלה לנו מה ברך משה. שלמה אומר: "הנה השמים ושמי השמים לא יכללוך", משה לא אומר כדברים האלה. מצווה ועושה.

¹² בתבניתם או כתבניתם. ראה דברינו [וראה ועשה בתבניתם](#) בפרשת תרומה.

¹³ במדרש זה משה הוא שמברך את העושים במלאכה: "ויהי נועם ה' אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו", נוסף לברכה: "שתשרה שכינה במעשה ידיכם". המדרש גם מדגיש שמשה עומד על גביהם ומשגיח "בכל יום ובכל שעה ללמדם כיצד יעשו את המלאכה, שלא יטעו בה". מכל זה אפשר אולי להבין שהברכות נאמרו לאורך כל מהלך העשייה ולא רק בסופה. הברכה: "שתשרה השכינה במעשה ידיכם" דומה לברכה: שתשרה הברכה במעשה ידיו, שנאמרת בד"כ על העשייה ולא על התוצאה. ואולי גם בתוספתא בה פתחנו יש רמז לכיוון זה, ראה הלשון שם: "כשם שנתעסקתם במלאכת משכן ושרת שכינה על מעשה ידיכם". ראה גם פירוש רש"י לפסוק בזכריה ח ט על בניין בית שני: "והם נבאו לכם שמשותחילו במלאכה תבוא ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריהם".

¹⁴ ביטוי זה קשה להבנה וכל היודע את פירושו, אנא יחכימונו ונודה לו בכל לבב. מהנמשל, התורה שירדה לארץ מול כבוד ה' – השכינה – שנשארה בשמים, ניתן להבין שמדובר במצב שבו הנפש לחדוד והעין לחדוד והאדם נקרע ביניהם. ראה מדרש זה באסופת ילקוט שמעוני, תהלים, רמז תתמב צא: "אמר רב הונא: נפשי מן תכלתא ועיינא לי מן קודחתא" ומפרש שם פירוש זית רענן: "פירוש תכלתא וקודחתא, שני מקומות הם והוא אומר: נפשי ממקום זה ועייני ממקום אחר בתמיה. כך הקב"ה נתן התורה לארץ ושכינתו בשמים. תכלתא קדחתא, לפי הנראה היה זה שגור בפי המתאוננים על מר גורלם. ותכלתא הוא כמו תכלא (כתובות טב) וקודחתא היא קדחת העין (ע"ז כח) והכוונה שנפשו ירעה לו מן הצרות ועינו קדחו מיגוף". וכאמור, כל המאיר נפשנו ועיינינו בפתגם זה יבורך.

לשעבר על ידי שנבנה בית המקדש על ידי בשר ודם, לפיכך חרב ושמוס וסילקתי שכונתי מתוכו. אבל לעתיד לבוא, אבננו ואשכין שכונתי בתוכו, ואינו חרב לעולם.¹⁵

במדבר רבה פרשה יב סימן ג – משה הוא שחיבר את פרקים צ-ק בתהלים

"ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן". זהו שכתוב: "יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן וכו'". אמר רב הונא בשם רבי אידי: מי אמר המזמור הזה? היינו סבורים שבא שלמה ואמרו, ולא אמרו אלא משה; זהו שכתוב: "יושב בסתר עליון" - זה משה, שישב "בסתר עליון", שנכנס בתוך הענן, שהוא "סתר עליון", כמו שאתה אומר: "עבים סתר לוי" (איוב כב יד), וכן כתוב: "ויבוא משה בתוך הענן" (שמות כד יח). "בצל שדי יתלונן" - שלן שם לינות הרבה, שנאמר: "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה" (שמות לד כח), והוא אמר: "אומר לה' מחסי ומצודתי".¹⁶

רש"י ויקרא פרק ט פסוק כג – הקושי בהקמת המשכן

ויצאו ויברכו את העם – אמרו: "ויהי נועם ה' אלהינו עלינו" (תהלים צ יז), יהי רצון שתשרה שכונה במעשה ידיכם. לפי שכל שבעת ימי המילואים, שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום, לא שרתה בו שכונה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה: משה רבינו, כל הטורח שטרחנו, שתשרה שכונה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל. לכך אמר להם: זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' (פסוק ו) - אהרן אחי כדאי וחשוב ממני, שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכונה בכם ותדעו שהמקום בחר בו.¹⁷

מחזור ויטרי סימן קמה

ולכך מאריכין בתפילה במוצאי שבת ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה ופסוקי נחמות לאחרים, מפני שביום השבת יוצאין פושעי ישראל מגהינום ויש להם מנוחה בשבת. כדאמר בפ"ר עקבא. עד שישאל מסיימין אף תפילת המעריב. לכך מאריכין בתפילה שלא יחזרו מהרה לגיהנם ...¹⁸ ומה שאומרים ויהי נועם לפי שהוא מזמור של ברכה. וראוי לאומרו ביום ראשון של שבוע.¹⁹

¹⁵ בקשה זו של בני ישראל להורדת השכינה (אשר תשלם את ירידת התורה לארץ), מאירה את הדו-שיח בין משה לבני ישראל (עפ"י המדרש כמובן) באור חדש. בני ישראל מבקשים את הורדת כבוד השכינה. משה מברך אותם: שתשרה השכינה במעשה ידיכם, היינו הדבר גם תלוי במעשיכם; ובני ישראל עונים: ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו כוננהו. צריכים סעייתא דשמיא שהשכינה תשרה במעשה ידינו ותישאר בארץ. כך בעולמנו הצר והזמני. אבל לעתיד לבוא כבר לא יהיה הדבר, כביכול, תלוי "במעשה ידינו".

¹⁶ לא שלמה או דוד חברו את מזמור צא: "יושב בסתר עליון", את הסמיכות ל"ויהי נועם ה' עלינו". סמיכות זו שייכת למשה שעלה למרום וישב בסתר עליון (ראה כפל המשמעות של הפסוק במפרשים שם אם היושב או הלך הוא הקב"ה או הצדיק הבוטח בו. האם יש לקרוא את הפסוק: יושב בסתר – עליון, או: יושב, בסתר עליון כפי שהמדרש שלנו מציג). ראה רש"י שמות פרק ט לט מג: "ויברך אותם משה - אמר להם יהי רצון שתשרה שכונה במעשה ידיכם, (תהלים צ יז) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו וגו', והוא אחד מאחד עשר מזמורים שבתפילה למשה". כל אחד עשר המזמורים שמתחילים בפרק צ: "תפילה למשה איש האלהים", עד סוף פרק ק "מזמור לתודה הריעו לה' כל הארץ" המסתיים בפסוק: "כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו" (הפרק הבא, קא, מתחיל במילים: "לדוד מזמור") - כולם, משה אמרם. ובהם הפרקים שאנו אומרים בקבלת שבת בו שבתה כל מלאכה, כולל מלאכת המשכן. הוא משה שתיקן לבני ישראל את השבת, בהסכמת פרעה, עוד בעודם עבדים במצרים (שמות רבה א כח, בדברינו [ויצא אל אחיו](#) בפרשת שמות). ראה אגב גמרא בבא בתרא יד ע"ב מי הם עשרה כותבי ספר תהלים.

¹⁷ הברכות "ויהי נועם" ו"תשרה שכונה במעשה ידיכם" באו לאחר שבעה ימים בהם הוקם ופורק המשכן ולא נשאר עומד קבוע. משהו לא הסתדר בהתחלה ורק ביום השמיני, אפשר היה להשלים בברכה. הדבר קשור לחטא העגל ולמעשיו של אהרן כפי שרש"י מביא שם: "כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכונה לישראל, היה מצטער ואמר: יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכונה לישראל. אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי, שנכנסתי ונתביישתי. מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכונה לישראל". פרשני רש"י מביאים את ספרא תורת כהנים שלעיל כמקור לרש"י זה (ראה תורת חיים), אך לנו נראה שהמקור הוא מדרש תנחומא בפרשתנו סימן יא: "וירא משה את כל המלאכה - את כל מלאכת המשכן אינו אומר, אלא את כל המלאכה, שהיה הכל כמעשה בראשית, כמו שכתוב לעיל. מיד ברכם, שנאמר: ויברך אותם משה. מה ברכה ברכן? רבותינו אמרו: ה' אלהי אבותיכם וגו'. רבי מאיר אומר: יהי רצון שתשרה שכונה במעשה ידיכם. והם אמרו ויהי נועם ה' וגו'. ולמה כתיב כאן כמה פעמים כאשר צוה ה' את משה? לפי שהרהרו ישראל אחרי משה בשעה שהיו מעמידין המשכן ולא היה עומד. אמרו: שמא דבר קל אמר לו הקב"ה למשה לעשות לו במשכן ומשה מעצמו הכניסנו בכל הטורח הזה ...". ראה דברינו [הקמת המשכן](#) בפרשה זו.

¹⁸ ראה סדר רב עמרם גאון סדר מוצאי שבת: "וזה שנהגו לומר ויהי נועם וקדושה דסדרא ולומר בנעימה ובעריבות טעם באפוקי שבתא, כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם, כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם, כדאמרינן במוצאי שבת צועק המלאך שהוא ממונה על הרוחות חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל סדריהם. ולכן מזכירין ישראל בסדר מוצאי שבת. ויהי נועם, כי כן רמז ליהי נועם במוצאי שבת". נראה שמוטיב זה קשור גם בנהר הסמבטיון שנח בשבת והוא מופיע כבר בשאלות דרב אחאי פרשת בראשית שאילתא א, אגדות שהורחבו מאד על בסיס מדרש בראשית רבה יא ה בוויכוח בין רבי עקיבא וטורנוסורפוס לגבי השבת אם היא יום שונה מכל הימים אם לאו.

¹⁹ נראה שמחזור ויטרי נותן טעם אחר לאמירת ויהי נועם ויושב בסתר עליון במוצאי שבת - הקשר לעשייה של ימות החול שמזכירה את עשיית המשכן. שהרי דברים רבים במשכן מסמלים את מעשה בראשית. ובמעשה בראשית נצטווה האדם [לעובדה ולשומרה](#) (ראה דברינו בנושא זה בפרשת בראשית). ופעמים רבות, בפרט בספר שמות שאותו אנו חותמים השבת, נזכרת השבת ועשיית

חזק חזק ונתחזק
שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: בהמשך להצעתנו שאמירת ויהי נעם במוצאי שבת קשורה לששת ימי המעשה, שים לב לסדר פרקים צ, צא, צב בספר תהלים. אנו מתחילים את השבוע בפרק צ: "תפילה למשה איש האלהים", בפסוק החותם את הפרק: "ויהי נעם אֱדְנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה". בפסוק זה, הקשור להשלמת המשכן שהוא כנגד ששת ימי הבריאה, אנו מביעים את משאלתנו ותקוותנו שיכוננו גם מעשי ידינו בששת ימי המעשה הבאים, ושנזכה לשבת מנוחה בסוף שבוע העשייה המתחיל כעת. אנחנו ממשיכים מסוף פרק צ לפרק צא: "יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֲלִיוֹן בְּצֵל שָׁדַי יִתְלוֹנֵן: אִמֵּר לֵה' מַחְסֵי וּמְצוּדָתֵי אֱלֹהֵי אֲבֹטָח בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילֵךְ מִפַּח יְקוֹשׁ מִדְּבַר הַוּוֹת: בְּאַבְרָתוֹ יִסָּד לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תַּחְסֶה צְנֵה וְסַחֲרָה אֲמַתּוֹ: ... כִּי מִלְּאֲכִיו יִצְנֶה לָךְ לְשִׁמְךָ בְּכָל דְרָכֶיךָ" – בכל ששת ימי המעשה בהם האדם משלים את מעשה בראשית, ביצירה שיש בה סיכויים וגם סיכונים. והוא מבקש מי שיסוכך עליו באברתו, יצילו מפחים וצינים וישלח מלאכיו הטובים לשומרו בכל דרכיו. ואיך מתחיל פרק צב הסמוך? "מְזִמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהַדוֹת לֵה' וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֲלִיוֹן: לְהַגִּיד בְּבִקְרַח חֲסִידֶךָ וְאַמּוֹנְתֶךָ בְּלִילוֹת". הנה כי כן, תפילת ויהי נעם של מוצאי שבת מתחברת למזמור שיר של יום השבת שמחכה לנו בסוף השבוע.

המלאכה ששת ימים, בהקשר עם המשכן. טעם זה נראה לנו יותר מעניין פושעי ישראל הנדונים בגיהנום. כשם שבתחילת השבת האדם פוסק מעשיית מלאכה, כולל מלאכת המשכן, ושובת מכל מלאכה ומכבד את השבת, כך ביציאת השבת הוא חוזר לששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. בדיוק כמו שהעוסקים במלאכת המשכן, מיד עם צאת השבת חזרו למלאכת המשכן. כך במלאכת הקודש וכך גם במלאכת חול שהיהודי מצווה לקדשה יום-יום. ואם חל יום מקרא קודש במשך השבוע ואין ששה ימי מלאכה, נחלקו בו האשכנזים והספרדים. האשכנזים אין אומרים ויהי נעם, אולי משום שלא מתקיים באותו שבוע: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". אבל הספרדים סוברים כסידור רב עמרם גאון או שגם בפחות משישה ימים יש מצוות "לעובדה ולשומרה".